मम पुस्तकम्

नाम – ____________________

पत्रसङ्केतः – ____________________

____

चल-दूरवाणी-सङ्ख्या – ____________________

वार्तालापाय

१. चित्रे प्रदर्शितस्य स्थानस्य स्वच्छतासन्दर्भे भवान् / भवती किं कथयिष्यति ?
२. भवतः / भवत्याः परिवेशे जनाः स्वच्छतायाः पालनं कथं कुर्वन्ति ?
३. स्वच्छतायाः पालनं किमर्थम् आवश्यकम् ?
४. उद्घटितानां वस्तूनां सेवनेन का हानिः भवति ?
५. भोजनात् पूर्वं हस्तयोः प्रक्षालनं किमर्थम् आवश्यकम् ?

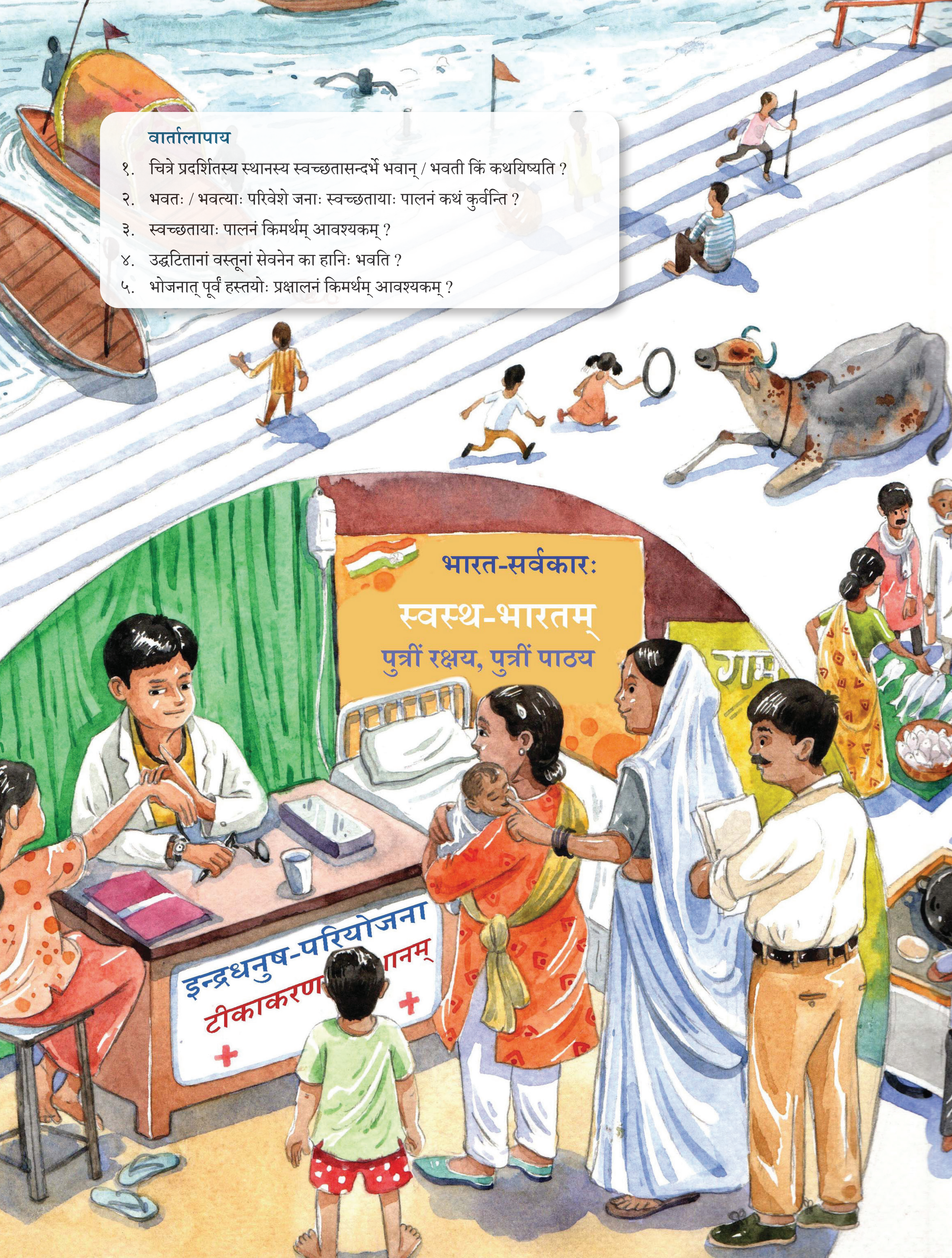

चरणदास-मालाकारः
पङ्कजस्य चायापणः
हस्तयोः
प्रक्षालनम् अनिवा

५

आहारः स्वास्थ्यं च

वयं ज्ञास्यामः

उ	ऊ	ह	छ	थ	फ	ठ	ङ

- समयस्य दर्शनम् (होरा, निमेषाः, क्षणानि)।
- समयस्य एककानां परस्परं परिवर्तनम्।
- अङ्कीय-सङ्ख्यानां सञ्ज्ञानं लेखनं च।

■ **चित्रं दृष्ट्वा पठामः -**

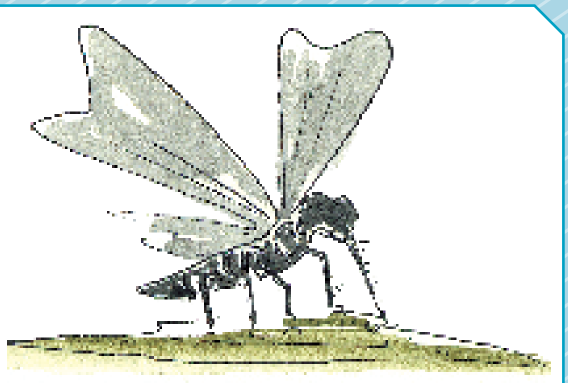

मशकः

फलानि

स्वच्छ-हस्तौ

अवकरः

अक्षराणि पठन्तु लिखन्तु च -

उ

ऊ

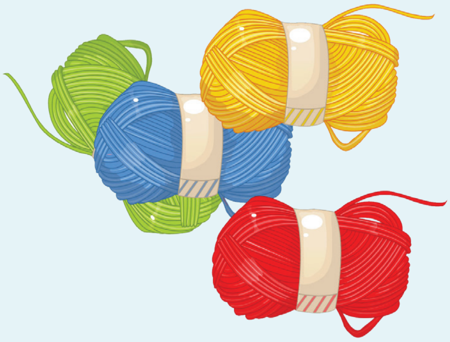

उपचारिका उपचारं करोति।

ऊर्णा-द्वारा उष्णवस्त्राणां निर्माणं भवति।

उ ऊ

उन्नतः	उत्साहः	ऊर्जा	ऊर्ध्वम्
....	....	....	....

ह

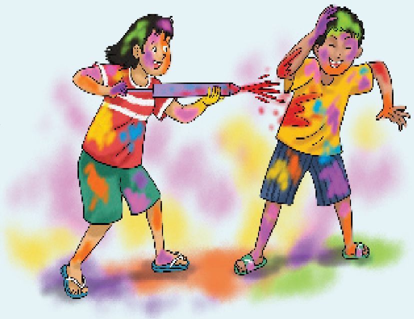

छ

होलिका-पर्व वर्णमयं भवति।

वयं छुरिकया/शाकानि कर्तयामः।

ह छ

हलम्	हरितम्	स्वच्छता	छाया
....	....	....	....

थ 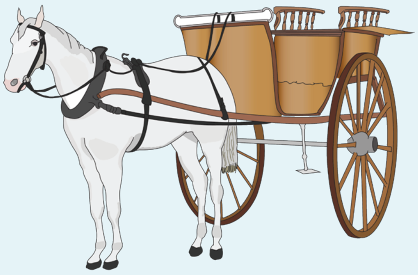 फ

अश्वः रथं वहति । फलप्रिया शीतकं स्रावयति ।

थ फ

तीर्थम्	कथा	फलम्	फेनकम्
....	....	....	....

ठ

ङ

काष्ठकुट्टः चञ्च्वा प्रहारं करोति ।

बालः पर्यङ्के शयनं करोति

ठ 3

अङ्गुष्ठः	कण्ठः	कङ्कणम्	कङ्कतम्
....	....	....	....

■ **अधः एकस्यां तालिकायां कानिचन पदानि प्रदत्तानि सन्ति । प्रत्येकं पदे प्रयुक्तानि अक्षराणि दृष्ट्वा क्रमशः रिक्तस्थानेषु निर्देशानुसारं पदानि लिखन्तु ।**

छत्रम्, फलम्, गृहम्, कण्ठः, स्थालिका, ज्येष्ठः, ऊर्णम्, उल्लासः, उपचारः
आकाङ्क्षा, अङ्कुरः, अङ्काः, ऊनविंशतिः, उर्वरा, स्थितिः

उ	ऊ	ह	छ	थ	फ	ठ	ङ
उल्लासः	ऊर्णम्	....	....	....	....	....	....

संयुक्ताक्षराणि

■ केचन वर्णाः तादृशाः भवन्ति, येभ्यः अ/आ/इ/ई (ा / ा /ि/ ी) इत्यादी-नां स्वरवर्णानां निष्कासनेन ते स्वररहिताः भवन्ति। यथा-

च् + अ	च	-	च्यवनः	सच्चरित्रवान्	उच्चारणम्
न् + अ	न	-	अन्नम्	अन्यत्र	अनन्यः
प् + अ	प	-	स्थाप्यम्	पिप्पलः	विप्लवः
म् + अ	म	-	सम्पादनम्	परम्परा	भूकम्पः
ल् + अ	ल	-	मूल्यम्	कारवेल्लम्	उल्लासः

■ हलन्तशब्दानां निर्देशनार्थं (्) इति चिह्नस्य उपयोगः क्रियते यथा –

स् + अ	स	-	विद्वस्	अदस्	वेधस्
द् + अ	द	-	युष्मद्	अस्मद्	भवद्
क् + अ	क	-	प्राक्	त्वक्	तादृक्

■ (र) रेफस्य विभिन्नानि रूपाणि एवं भवन्ति –

यथा –

र् म (म् अ)	=	र्म	-	कर्म	धर्मः	हर्षः
ट् र् अ	=	ट्र/ढ्र	-	राष्ट्रम्	उष्ट्रः	मेढ्रः
क् र् अ	=	क्र	-	क्रोधः	क्रन्दनम्	क्रूरः

शिक्षक-निर्देशः- शिक्षकः / शिक्षिका व्यञ्जनानां विषये प्रतिभागिनः बोधयेत्। अर्ध-अक्षरस्य लेखनस्य कः अभिप्रायः इति अस्मिन् विषये चर्चां कुर्यात्। रेफस्य प्रकारत्रयस्य अपि उच्चारणस्य लेखनस्य च भेदान् स्पष्टं कारयेत्।

मम शब्दाः

शिक्षक-निर्देशः- शिक्षकः / शिक्षिका 'आहारः स्वास्थ्यं च' इत्यस्मिन् विषये चर्चां कुर्यात्। अस्मिन् विषये पाठकान् पृष्ट्वा लिखेत्। एते शब्दाः तेषां स्वमातृभाषायाम् अपि भवितुम् अर्हन्ति।

आगच्छन्तु, वयं मिलित्वा समयम् अधिगच्छामः –

सामान्यरूपेण घटिकायां द्वादशपर्यन्तम् (१२) अङ्काः भवन्ति । प्रतिद्वयम् अङ्कयोः मध्ये चतस्रः लघ्व्यः रेखाः भवन्ति ।

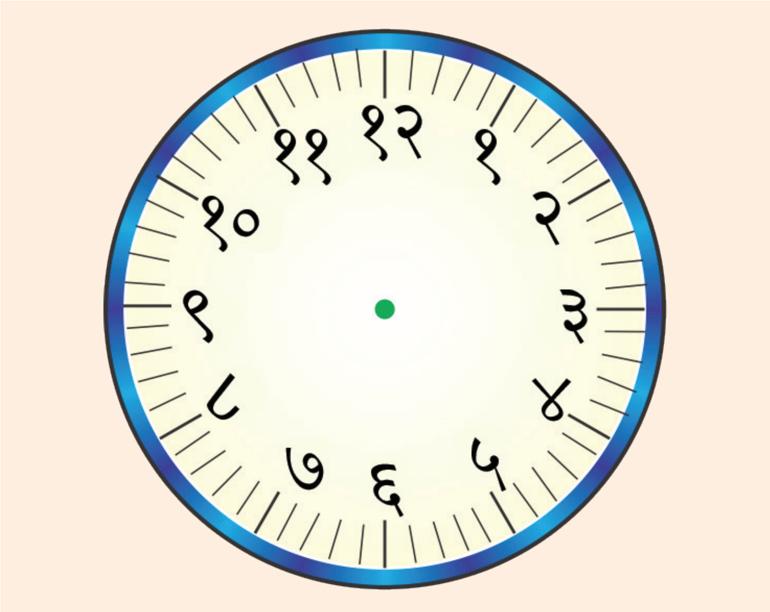

सम्पूर्णघटिकायां कति रेखाः भवन्ति ? गणयित्वा लिखन्तु ______ रेखाः ।

घटिकायां द्विविधाः त्रिविधाः च सूचिकाः भ्रमन्ति ।

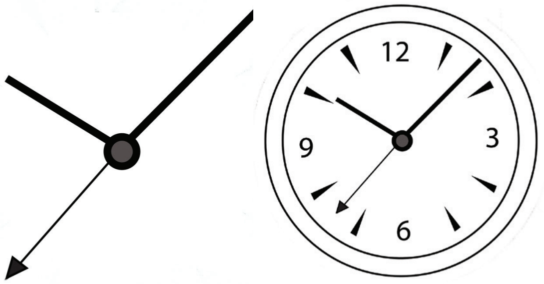

त्रि-सूचिकात्मिका घटिका

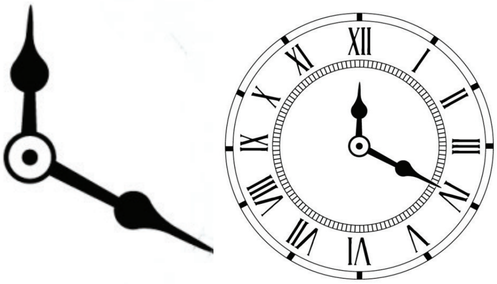

द्वि-सूचिकात्मिका घटिका

- होरायाः सूचिका स्थूलतमा लघुतमा च अस्ति । होरायाः सूचिका एक-अङ्कात् द्वितीयम् अङ्कम् एकस्यां होरायां प्राप्नोति । एषा सूचिका द्वादश-होरासु घटिकावृत्तस्य एकं सम्पूर्ण-भ्रमणं करोति तर्हि होरायाः सूचिका चतुर्विंशति-होरायाम् अथवा एकस्मिन् दिने घटिकावृत्तस्य भ्रमणं कतिवारं करोति ? ____________________
- तस्याः कृशतरा दीर्घतरा च सूचिका निमेषस्य अस्ति । निमेषस्य सूचिका एक-अङ्कात् द्वितीयम् अङ्कं पञ्चनिमेषेषु प्राप्नोति । एषा सूचिका षष्टि-निमेषेषु सम्पूर्णस्य घटिकावृत्तस्य एकं भ्रमणं करोति ।
- कृशतमा दीर्घतमा च सूचिका क्षणस्य (सेकेण्ड) अस्ति । एषा सूचिका क्षणं सूचयन्ती सर्वाधिका शीघ्रगामिनी अस्ति ।

यदि निमेषस्य सूचिका द्वादश-अङ्के भवति एवं च होरायाः सूचिका यस्मिन् अङ्के तिष्ठति तर्हि तद् एव वादनं भवति । यथा होरायाः सूचिका अङ्कत्रये भवति निमेषस्य च सूचिका द्वादशे अङ्के भवति तर्हि त्रिवादनम् इति समयः भवति ।

द्वि-वादनम्

पञ्च-वादनम्

कः समयः ? घटिकां पश्यन्तु -

द्वादश-वादनम्

वादनम्

वादनम्

वादनम्

यदा षष्टि-निमेषाणाम् एका होरा भवति तदा तिसृषु होरासु कति निमेषाः भवन्ति ?

३ × ६० अथवा

  ६०
× ३

अङ्कीयाः घटिकाः

- अङ्कीयासु घटिकासु समयः लिखितः एव भवति। रेल-स्थानकेषु, चलदूरवाणी-इत्यादिषु अङ्कीय-घटिकानां प्रयोगः भवति।
- सूच्यताम्, एतासु घटिकासु कः समयः ?

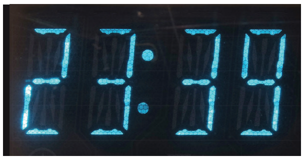

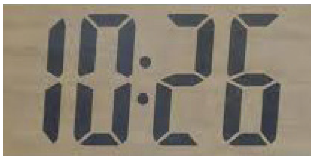

अङ्कीयसङ्ख्यानाम् आकृतिः एवं भवति – 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

अङ्कीय-सङ्ख्यानाम् उपयोगः वित्तकोषे, रेलस्थानके, विपणौ तथा गणकयन्त्रे क्रियते।

०६:४०

________ वादनम्

०७:४५

________ वादनम्

१२:४५

________ वादनम्

०६:२०

________ वादनम्

अभ्यास-कार्यम्

१. अधः प्रदत्तैः अक्षरैः शब्दनिर्माणं कुर्मः -

फ – ....

उ – ....

म – ....

ह - ....

२. अधः प्रदत्तैः शब्दैः वाक्यानि रचयामः -

वादने, उच्चारणं, पर्यङ्के

१. रामः श्लोकस्य शुद्धम् __________ करोति।

२. बालः __________ शयनं करोति।

३. प्रमोदः १०:०० __________ कार्यालयं गच्छति।

३. मञ्जूषायां प्रदत्तेभ्यः शब्देभ्यः उचितं शब्दं चित्वा मेलनं कुर्मः।

सज्जनः, उष्ट्रः, परम्परा, कर्म, अस्मद्, अन्नम्

राष्ट्रम्	ष्ट्र	______
उज्जवलः	ज्ज	______
भूकम्पः	म्प	______

४. प्रदत्तैः शब्दैः वाक्यनिर्माणं कुर्मः -

अन्नम् ____________________

मूल्यम् ____________________

५. घटीं दृष्ट्वा समयं लिखामः -

१.	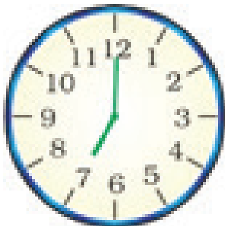	२.	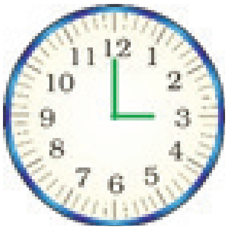
.... - वादनम्		.... वादनम्	

६. षष्टि-निमेषाणाम् एका होरा भवति । तिसृषु होरासु कति निमेषाः भविष्यन्ति ?

____

____

____

७. रिक्तस्थाने शब्दैः समयं लिखामः -

क	१०:२६ .... वादनम्	ख	०७:४५ .... वादनम्

८. रिक्तस्थानं पूरयामः -

१. निमेषस्य सूचिका एक-अङ्कात् द्वितीय-अङ्कं प्रति ______________ निमेषेषु प्राप्नोति ।

२. होरायाः सूचिका चतुर्विंशति-होरायाम् अथवा ______________ घटि-कावृत्तस्य ______________ वारं भ्रमणं करोति ।